

ZGODOVINSKI ZBORNIK.

PRIOGA LJUBLJANSKEMU ŠKOFIJSKEMU LISTU.

~~~~~ Izhaja v nedoločenih obrokih. ~~~~~

Leto 1907.

let. xiv.

Ljubljana, meseca marca 1907.

Številka 54.

Zgodovina horjulske fare.

Sestavil Jožef Kržišnik.

(Konec.)

Etsi vero fundatio haec jam tempore Praedecessoris nostri Sigismundi Felicis effectum suum sit sortita, dum Beneficium praefatum in Ecclesia Sancti Cantiani in Schönbrunn canonice fuit erectum et dictus Presbyter Josephus Rosmann de eodem, quā primus Beneficiatus Canonice pariter investitus. Quia tamen hucusque Instrumentum publicum Super eadem fundatione fuit ad Scripturam redactum, nec Confirmatio ab Ordinario in Scriptis formiter obtenta. Hinc pro parte praedicti Beneficiati Josephi Rosmann nobis humiliter Supplicatum fuit, quatenus defectum hunc Supplere, ac fundationem eandem Auctoritate nostra Ordinaria Confirmare dignaremur.

Nos igitur Supplicationibus huiusmodi inclinati dictam piam animabus salutarem fundationem ratam habemus et quantum Opus est, denuò approbamus, et confirmamus atque praedictam Ecclesiam filialem Sancti Cantiani in Schönbrunn in Curatam elevamus, et in ea Beneficium Curatum perpetuum erigimus, et instituimus, ac Beneficiato moderno Josepho Rosmann Auctoritate Ordinaria denominato, et instituto, ac Successoribus eius a nobis, et nostris Successoribus in perpetuum pariter denominandis, et instituendis pro ejus, et eorum dote praetactum Capitale Sex millium florenorum, et pro praebenda Censum annuum de dicto Capitali cadentem assignamus, applicamus, et appropriamus, eundem Beneficiatum, omnesque illius Successores ad Constantem in loco Residentiam, nec non ad oia suprā recensita onera fideliter adimplenda, praecipue verò ad doctrinam Christianam parvulis, ac rudibus sedulo, ac fructuosè tradendam, et Sacramenta opportunè administranda, absquo ullo tamen Curatorum Pilligracensium praejudicio paterne hortamur, ac districte sub interminatione divini Judicij obligamus. In quorum fidem, et majus robur praesentes manum nostram in Spiritualibus

Vic. Generalis Subscriptas et off. nostri Epalis Sigilli munus expediri jussimus ex eodem off. Epali Labaci die 6ta Mensis May 1767.

(L. S)   **Carolus Peer Vic. Gralis.**

Wie wir dann nun Unsers orts alles dieses Vorgehen halten, und allergnädigst bestätigen als wollen wir auch dass deme zu Ewigen Zeiten unnachbrüchlich Nachgelebet werde. In Urkunt dessen haben wir dieses Willbriefs drey gleichlautende Exemplarien errichtet, und Eines dem Töttingerischen Beneficiato, und resp.^{ve} ältesten Anverwandten, dass 2te dem Bischöflichen Ordinario, dass 3te aber Unserer Mildten Stiftungs Coons-Canzley ad depositum zur genauen befolgung dessen bestellen lassen. Gegeben in Unserer landsfürstl. Haupt Stad Laybach den 3. 7^{ber} 1767.

Jos. Frh. v. Brigido m. p.

Jos. Frh. v. Jamoscheg m. p.?

N. R. Frh. v. Raab m. p.

Leopold Schwab v. Lichtenberg m. p.

Joh. Bapt. Weringhofer m. p.

Joseph Späbinerein m. p.

(L. S.)

Ex Consilio Caeso
Regae Apost^{ae} majestatis Supremi
Capitaneatus Carnioliae.

XIII.

Compendiosa descriptio Parochiae Horjul.

Parochia Horjul in planitie (excepta parvula vicinitate Samatorza) sita est; et pro incolis sana Domus parochialis in medio Parochiae constructa satis praestans et spatiosa invenitur. Haec Parochia habet ad orientem Pa-

rochiam Dobrova, ad occidentem Localiam Podlipa, ad meridiem Parochiam Hyperlabacensem, et ad mediam noctem Parochiam Billichgrazensem.

Parochiani Horjulenses sunt omnes catholici, in religione mediocriter instructi. Potestatibus subditi, generatim laboriosi et mitae indolis; in moribus non nimis corrupti, tamen deteriores facti, dabuntque progeniem vitiosorem, quia peccantes in leges immunitatem habent.

In hac Parochia nihil admiratione dignum.

Parochi proventus sunt 400 f. — partim ex Beneficio fundato a Revd. D^{no} Gregorio Töttinger olim Vicario ad S. Petrum in Suburbio Labacensi, partim ex aliis foundationibus et ex fundo Religionis. — Notandum, anno 1733 in filiali ecclesia S. Cantiani in Schönbrunn erectum fuisse Beneficium curatum jussu et auctoritate excelsi Regiminis Graecensis, simulque Celsissimi et Reverendissimi Principis Dⁱ Dⁱ Felicis de Schrattenbach episcopi Labacensis, supra dictum Beneficium (Töttinger) in erectione hujus Parochiae huc translatus fuit, sub augusto Josepho II. et Celsissimo Principe ac Reverendissimo D^{no} D^{no} Michaeli e Lib. Bar. Brigido pmo. Archiepiscopo Labacensi anno 1789.

Liber baptizatorum jam ab anno 1733 extat: copulorum vero et mortuorum tantum ab anno 1789.¹⁾

Primus Beneficiatus Schönbrunnensis fuit Rev. D ^{nus}			
Josephus Rosman . . .	ab anno 1733 inclus. ad 1783.		
Secundus Benef. fuit R. D.			
Thomas Rosman . . .	" 1783	" 1789.	
Primus Parochus Horjulensis fuit idem R. D. Thomas Rosman . . .	" 1789	" 1795.	
Secundus Parochus fuit R. D. Nicolaus Cipriani . . .	" 1795	" 1806.	
Tertius fuit R. D. Matthaeus Wolf . . .	" 1807	" 1812.	
Quartus fuit subscriptus a 17 ^{ma} Martii . . .	" 1812 ad 24 ^{um} Aprilis 1840.		
Quintus ²⁾ fuit R. D. Matthaeus Arnol . . .	" 1840 ad Oct. 1842.		
Sextus fuit R. D. Alexius Jerala . . .	" 1842 ad 4. Dec. 1878.		
Septimus fuit R. D. Franciscus Dolinar 16. Apr. . .	" 1879	— — —	

Patronus vel Colator hujus Parochiae est Reverendissimus D^{nus} D^{nus} Ordinarius Labacensis.

In hac Parochia invenitur Institutum pauperum ab anno 1799, cujus Cap. pr. 530 f. in fundo publico quiescit.

¹⁾ Prav za prav od l. 1787.

²⁾ Pripisal g. župnik Fr. Dolinar.

Parochus Horjulensis habet jus Patronatus quatuor studiosis stipendium conferendi, uti constat ex Testamento Rev. Dⁿⁱ Gregorii Töttinger de anno 1723.

Quatuor vicinitates hanc Parochiam constituunt, quae a Parochia Billichgrazensi anno 1789 abscisae fuerunt; nempe Horjul et Lubgojna-Schönbrunn-Saklanz et Podounza-Samatorza

In Horjul domorum N ^{us} modo . . .	65
In Lubgojna	15
Schönbrunn	48
Saklanz	26
Podounza	27
Samatorza	16
	197

Notandum, in erectione hujus Parochiae vicinitates Koreno, Parochiae Pillichgrazensis, et Hölzeneg, parochiae Hyperlabacensis huc adjudicatas fuisse; at R. D. Matthaeus Wolf Parochus viribus et cooperatore destitutus anno 1811 a Reverendissimo episcopali officio obtinuit remissionem harum vicinitatum ad matrices Parochias.

Ecclesia Parochialis in Horjul sub titulo S. Margarithae V. M. in medio Parochiae stat. Etiamsi omnibus filialibus major, vix satis ampla invenitur: firma, mediocriter ornata est, at proventibus vix sufficienter munita. Haec ecclesia (priori parvula eversa) aedificata fuit anno 1678: solemniter aut consecrata anno 1744 die 20 Maji a Celsissimo et Reverendissimo D^{no} D^{no} Ernesto Comite de Attems Episcopo Labacensi.

Ecclesia filialis S. Cantiani M. in Schönbrunn a Parochiali ecclesia tribus horae quadr. distat, quae pervetusta, tamen firma, satis ampla, optimisque redditibus pro loci circumstantiis provisa invenitur; at aedificationis et consecrationis tempus ignoratur.

Ecclesia filialis s. Udalrici Ep. in Saklanz tribus horae quadr. ab ecclesia Parochiali distat. Omnibus, nec Parochiali excepta, pulchrior, optime ornata, et redditibus satis amplis provisa invenitur. Priori eversa (consecrata ab eppo. Labacensi Rainaldo Scarlichi 19. Junii 1637), aedificata fuit anno 1745, sed consecrationis tempus indubitate non constat. Seniores tradunt, consecratam fuisse anno circiter 1774 a Reverendissimo D^{no} D^{no} Comite de Heiberstein, Episcopo Labacensi.

Ecclesia filialis S. Michaelis Arh. in Samatorza ab ecclesia Parochiali una hora distat. Haec satis ampla, firma, mediocriter ornata, et redditibus provisa invenitur. Tempus ejusdem aedificationis et consecrationis ignoratur.

Horjul 20.ma Martii 1840.

Franc. Veriti m. p.
parochus loci.

Zgodovina brezoviške župnije.

Spisal Josip Novak.

Predgovor.

Nedavno je minilo dvesto let, kar se je ustanovila na Brezovici pri Ljubljani samostojna duhovnija ali župnija. — Dvestoletnica! Lep praznik je to! In ker se dandanes proslavljajo že vse mogoče obletnice, zakaj bi se ne proslavila tudi ta dvestoletnica?

Pričakoval sem vedno, da se bode kdo v kakem slovenskem listu spomnil tega za brezoviško župnijo znamenitega dogodka; toda do danes tega še nisem pričakal.

Ko sem kot učitelj služboval na Brezovici, zbiral sem prav pridno gradivo za zgodovino brezoviške župnije. Nabral sem že precej in nadejal sem se, da izide kdaj o tej meni jako priljubljeni župniji skromno delce kot nov snopič A. Koblarjeve zbirke: „Zgodovina farâ ljubljanske škofije“. Toda v prav istem času mi je bilo podeljeno mesto na c. kr. rudniški ljudski šoli v Idriji in zapustil sem drago mi Brezovico; opustiti sem moral pa tudi misel na obširnejši popis te župnije. S trudom nabrano gradivo pa sem vedno še hranil v svoji pisalni mizi nevede, kdaj se mi ponudi prilika isto porabiti.

Evo vam sedaj taka prilika! V spomin dvestoletnice hočem narisati skromno sliko o lepi, četudi ne stari, a zgodovinsko jako zanimivi brezoviški župniji, v kateri sem preživel tekom štirih let svojega tamošnjega službovanja marsikatero uro zadovoljnega življenja, ki mi ga je sladila zlasti nadarjena in ukaželjna mladina.

Pri tem svojem spisu so mi služili v pomoč v prvi vrsti: Domači župni in šolski arhiv, Rudolfinum, knezoškofijski in še nekateri drugi župni arhivi. Zlasti „farna kronika“ in „škofijski protokoli“ so mi pokazali mnogo važnih podatkov za zgodovino te župnije.

Tiskanih in pisanih virov sem se pa sledečih posluževal: Valvasor: „Die Ehre des Herzogthums Krain“. — Dimitz: „Geschichte Krains“. — Schumi: „Urk. und Regb.“ — „Mittheilungen d. hist. Vereines f. Krain“. — Costa: „Reiseerinnerungen aus Krain“. — Dzinski: „Laibach und seine Umgebung“ l. 1860. — Klun: „Archiv f. d. Landesgesch. d. Herzogth. Krain“, — „Šematizmi ljubljanske škofije“. — A. Lesjak: „Zgodovina dobrowske fare“. — Vrhovnik-Koblar: „Zgodovina

nakl. fare“. — Koblar: „Zgodovina sorske fare“. — Fr. Brakuš: „Slovensko petje v preteklih dobah“. — „Diplomatarium Carniolicum“. — „Dominium Gleiniz“. — „Urbaria“ domačih cerkvâ. — „Slovenec“ l. 1887. in 1904. — „Dom in Svet“ l. 1893. — „Zgodnja Danica“ l. 1864. in l. 1887. — M. Slekovec: „Odlični Kranjci“, — „Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Laibach“ l. 1875. — Ivan Šubic: „Ljubljansko barje“. — „Zabavna knjižnica“ IX. — — „Jezičnik“ XXV. — „Izvestja muz. društva“ letniki 1894.—1900. — „Jahresheft“ l. 1858. — „Letopis Matice Slov.“ l. 1871., 1882/3., 1887. — „Mittheilungen des Musealvereines“ l. 1891., 1895/6. — „Zlati vek“. — Milkowicz: „Die Klöster in Krain“. — I. Vrhovec: „Ljubljanski meščanje“. — Dr. E. Kramer: „Das Laibacher Moor“. — „Slovenski Učitelj“ l. 1902. — „Učiteljski Tovariš“ l. 1884/5., 1887. in 1899. — „Zbornik Matice Slov.“ V. — „Zgodovinski Zbornik“. — Ign. Orožen: „Das Bistum und die Diocese Lavant“. — I. Kržišnik: „Zgodovina horjulske fare“. — L. Schiwiz v Schiwizhoffen: „Der Adel in den Matriken des Herzogthums Krain“. — itd.

Trud pri tem delu ni bil majhen, a nikakor si ne domišljam, da je pričujoči spis popoln. Kak preiskovalec zgodovine bode morda zasledil še kako zgodovinsko važnost, a meni je bilo orati ledino. Zbral sem posamezne dele v celoto, ki jo podajam tu v prvi vrsti v roke brezoviškim župljanom, potem pa tudi drugim prijateljem domače zgodovine.

Svojo naklonjenost pri tem spisu sta mi pokazala zlasti rajnki župnik gospod Anton Hočevar in se tanji g. Anton Žgur. S svetom me je podpiral kranjski dekan g. Anton Koblar, ki me je opozoril na razne arhive in vire. Knezoškofijski tajnik g. Josip Dostal pa je blagohotno okrasil moj spis z ličnimi slikami, katere imajo veliko važnost za župno zgodovino. Vsem kličem hvaležno: Bog povrni!

Največjo zahvalo sem dolžan velečastitemu gospodu Frančišku Pokornu, župniku itd. v Besnici, ki je blagovolil moj rokopis pregledati ter ga izpopolniti z mnogimi zanimivimi zgodovinskimi podatki iz svoje bogate skladnice ter s podatki iz knezo-

škofijskega arhiva. Reči moram, da bi brez njegove pomoči moj rokopis gotovo še sedaj nedokončan ležal v predalih moje pisalne mize. Zato pa tudi ne najdem dovolj primernih besed, s katerimi bi mogel imenovanemu go-spodu dostojno izraziti odkritosrčno hvaležnost, ki jo čuti moje srce.

Najiskrenejšo zahvalo naj sprejmejo dalje tudi vsi dragi mi brezoviški prijatelji, ki so mi zlasti v teku zadnjih desetih let, odkar ne bivam več na Brezovici, tako ljubeznivo na vsako vprašanje,

tihoče se Brezovice, odgovarjali. Bodi vsem skupaj in vsakemu posebej na tem mestu izrečena najiskrenejša zahvala!

Bogu v čast, sv. Antonu Pušč., zavezniku te župnije, v proslavo za dvestoletni obstanek tamošnje duhovnije in Brezovičanom v razvedrilo poklanjam to skromno delo!

V Idriji, v god sv. Valentina leta 1906.

Pisatelj.

I.

Prirodopisni opis.

Prijazna brezovška župnija leži ob državni cesti tržaški, nekako sredi med Ljubljano in Vrhniko. Na vzhodu in severu meji z dobrovsko, na zahodu pa z vrhniško župnijo in bevško ekspoziuro, na jugu pa so ji sosesde preserska in izanska ter nekoliko tudi trnovska župnija v Ljubljani. Občinska meja je z malo izjemo prav ista kakor župnijska; le Betova hiša pri Ljubljani spada v brezoviško občino, pa v presersko župnijo. Zadnja hiša proti vzhodu ob državni cesti (6,5 km od Ljubljane) je Matevževa. Od tod gre meja nekoliko proti severu, potem pa proti zahodu, skoro vedno po grebenu hribovja, ki se razprostira na severni strani tržaške ceste. Nad Logom se meja obrne proti jugu, pa se kmalu zopet zavije proti zahodu, dokler konec Loga ne krene proti jugovzhodu. Pri Martinčkovi hiši (14 km od Ljubljane) prestopi državno cesto in gre preko Kostanjevice proti Ljubljani. Nato meji nekoliko časa Ljubljana, toda kmalu se začne meja polagoma od nje odmikati, dokler se naposled ne obrne proti severu in ne dospe zopet do tržaške ceste. Vsa župnija meri 4161 ha 19 a 65 m² in sicer občina Brezovica 2873 ha 96 a 87 m² in občina Log 1287 ha 22 a 75 m².

Skoro vsa župnija je v ravnini, le Plešivica je na hribčku; ni je pa skoro hiše v župniji, kamor bi se ne bilo mogoče z vozom pripeljati.

Glavno hribovje v župniji je ono, ki se razteza na severu od tržaške ceste od vzhoda proti zahodu nad vasi Brezovica, Podlukovec, Dragomer in Log. Tupatam se približa popolnoma državni cesti, drugod pa se zopet oddalji za nekaj streljajev od nje. Ljudstvo to hribovje navadno zaznamuje le z imeni vasi, nad katerimi se vzdiguje. Deli ga nekako v štiri dele, namreč: *Brezoviški*, *Lukovski*, *Dragomerski* in *Loški hrib*. Le nekateri vrhovi imajo še posebna imena.

V Brezoviškem hribu so: *Na Otalih* (480 m), *Poseka* (321 m) in *Kopavnik*. V Dragomerskem hribu so: *Grič* (378 m) s cerkvijo sv. Lovrenca, *Strmec*, *Snošake* in *Križarski hrib*, ki je bil nekdanja lastnina nemškega viteškega reda. V Loškem hribu pa so znameniti: *Jelovski vrh* (496 m), ki je tudi najvišji v župniji, *Ferijanka* (451 m), ki ima ime od Florijana Vrhovca, ki je postavil vrhu tega hribca svoje domovanje, *Boršt* (370 m) s cerkvijo sv. Janeza Krstnika in *Tičnica*. Vse to hribovje pripada karbonski formaciji. Karbonski skladi, ki jih zlasti med Brezovico in Dragomerom pokriva grödenski peščenec, sestojijo iz skrilavcev, peščenca ter kremenčevih konglomeratov. Podlukovcem, v Molah in na Logu pa obrobja grödenske sklade proga werfenskih skladov. Skrilavci preperevajo v svetlorjavo, svetlo ali temnosivo ilovico, ki tvori ob robu ljubljanskega barja rodovitno prst. Čista ilovica se izborno uporablja za izdelovanje opeke.¹⁾ V tej župniji sicer dandanes ni nobene opekarne, več pa jih je v njeni okolici. Pač pa so že Rimljani žgali tu opeko. Na Brezovici pri Potokarju stoji 140 m dolg in 100 m širok štirivoglat holmec, ki je nastal očitno iz ruševin obširnega poslopja. Povsodi, kjer se na njem koplje, najde se rimska opeka, ki je nenavadno velika, 40 cm dolga, 27 cm široka in 9 cm debela. Dobi se pa tudi opeka, ki ima žlebiče po 3 cm v premeru. Ako se dve taki deneta skupaj, nastane cev, ki se je rabila znabiti za kake vodovode ali kaj sličnega. Izvestno je stala tu rimska opekarna, a poleg nje še kako drugo poslopje, morda kako kopališče, ker je pod zemljo vse polno obokov.²⁾ Pa tudi v poznejših časih so bile v župniji opekarne, ki so se pa opustile.

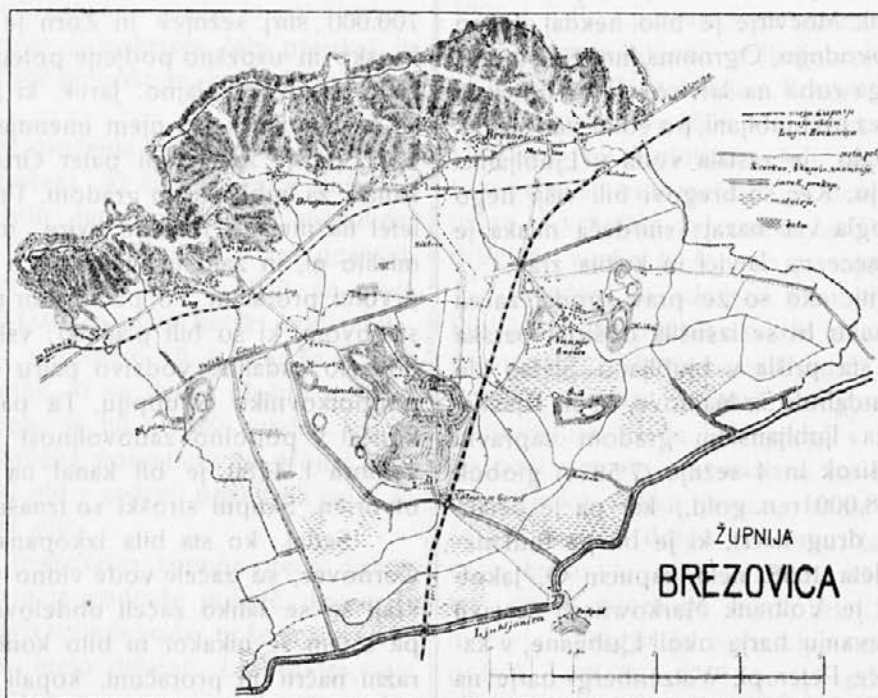
Po barju, na južni strani državne ceste, je razstavljenih več hribov, ki kakor otoki mole iz širne ravnine. Najvišji pa tudi največji med njimi je *Velika stran* s Plešivico (390 m), potem sta *Veliki vrh* (385 m)

¹⁾ Dr. E. Kramer, Das Laibacher Moor, str. 10. i. d.

²⁾ Izvestja muzejskega društva, 1894, str. 161.

in *Gulč* (338 m), ob katerih se razprostirajo Vnanje Gorice s cerkvijo sv. Duha, nato pa *Dačenca*, *Bluše*, *Hribec* (325 m), *Medvedica* in *Roje* ter *Kostanjevica* na meji med brezoviško župnijo in bevško ekspozituro. Geologično sestoji to hribovje iz premogove formacije (zlasti Velika stran), iz kasijanskega dolomita (posebno Veliki vrh, Gulč in Dačenca), iz werfenskih skladov (*Bluše*, *Hribec* in *Medvedica*) ter posamezni deli tudi iz rabeljskih skladov in glavnega dolomita. V sedlu med Velikim vrhom in Gulčem ter na Veliki strani pod Plešivico so zasledovali tudi premog, toda povoljnih uspehov ni pričakovati, ker ima ta premog le 45 % ogljika v sebi. Pač pa je tu več kamnolomov,

Najstarejši prebivalci kranjske dežele so prebivali na tem kraju. Dokaz temu so mostišča in druge izkopine, ki so se našle na barskem svetu. Prvi prebivalci v tem kraju so si postavljali namreč svoje borne kočice in domove na kole, ki so jih zabijali v plitvo jezero. Leta 1875. so našli ob cesti na Zonek cel gozd kolov (nad 3500), ki so stali jako na gostem. V novjšem času pa so jih zasledili tudi pri Notranjih Goricah in pri Bevkah, kar priča, da mostiščarji niso bivali le ob bregu nekdanjega jezera, temveč tudi na barskih otokih.¹⁾ Poleg kolov, ki so jih izkopali ob cesti na Zonek, pa so našli tudi obilo drugega, kar je kazalo, kako in s čim se je živil predzgodovinski

ki dajejo prav dobro stavbinsko kamenje in nasproti Kušljanovemu gradu se dobi izvrsten apnenec.¹⁾ Pri-povedujejo, da je bila svoj čas v Dačenci opekarna in da se je baje iz v tej opekarni žgane opeke l. 1730. zidala trnovska cerkev v Ljubljani.

Znamenitejša kakor brezoviško hribovje pa je brezoviška ravnina, ki je del velikega ljubljanskega barja²⁾, in jo Brezovčanje imenujejo navadno le „mah“.

Vsa ta ravnina je bila nekdanj prostrano jezero in kdo bi si mislil, da je bil ravno ta kraj naseljen že v predzgodovinski dobi.

¹⁾ Dr. E. Kramer, Das Laibacher Moor, str. 27 i. d.

²⁾ O tem znamenitem delu kranjske dežele zelo obširno razpravlja dr. E. Kramer v svoji knjigi „Das Laibacher Moor“, po kateri smo tudi mi več podatkov posneli.

prebivalec teh krajev. Obila množica znanih živalskih kosti nam priča, da si je redil že domače živali, poleg tega pa je bil tudi lovec in ribič. Valove so rezali z enodrevnimi čolni. Dva taka čolna so našli l. 1857. na Kušljanovi parceli pod rupno plastjo²⁾, enega pa je našel posestnik Fran Seliškar l. 1892. nekako sredi med Kostanjevico, Medvedico in Bevkami. Ker je bil precej velik — 3 do 4 m dolg in nad 1 m širok — ga niso izkopali, temuč leži še sedaj v zemlji. Zelo zanimivi so ostanki orodja in pohištva. Pri Kušljanovem gradu, tam, kjer so rezali šoto za tovarno za rupno opeko, je izkopal oskrbnik Gurnig pod 284 m debelo rupno plastjo v ilu tri kose, izdelane iz spodnjega konca jele-

¹⁾ Dr. E. Kramer, Das Laibacher Moor, str. 64.

²⁾ Jahresheft, 1858, str. 67.

novega rogu, ki so bili po 15 cm dolgi in so imeli nad rožo okroglo 2 cm v premeru široko luknjo. Eden je bil proti gorenjemu koncu od ene strani poostren, naočnika pa ni imel nobeden. Poleg tega pa so našli kos jelenovega rogu s tremi parožki. Čemu so nekdanji prebivalci rabili ta orodja, ali kot hišno, ali kot čolnarsko pripravo, ako ne celo kot orožje, se dosedaj še ni moglo določiti.¹⁾

Kdaj pa je jezero izginilo in kdaj so mostiščarji zapustili svoja domovja, ni mogoče dognati. Pač pa nam je znano, da za rimskih cesarjev (od l. 30. pred Kr. do l. 476. po Kr.) že ni bilo toč več jezera, temveč je bila Ljubljana že v tistem času znamenita plovna reka.

Kakšno je bilo barje v minulih stoletjih, o tem nimamo dosti poročil. Močvirje je bilo nekdanj dobro četrt leta pokrito s povodnijo. Ogromna množina moče, ki je tekla z gorskega roba na latvico, se je odtekala samo skozi tesni prerez pri Ljubljani, po edini stari strugi. Če je količkanj deževalo, je zastala voda v Ljubljani ter se razlila po barju. Ker so bregovi bili višji nego okolica, voda ni mogla več nazaj; smrdeča mlaka je ležala mesece in mesece na latvici in kužila zrak.

Zato se ni čuditi, ako so že prav zgodaj začeli delati razne načrte, kako bi se izsušila obširna barska ravnina. Leta 1554. sta prišla v Ljubljano Štefan de Grandi in Nikolaj Vendaholo iz Mantove, ki sta izjavila, da bi bilo treba za ljubljanskim gradom napraviti 24 sežnjev (45,5 m) širok in 4 sežnje (7,58 m) globok kanal, ki bi veljal 38.000 ren. gold., kar pa je ostalo le pri načrtu. Zopet drug načrt, ki je bil pa tudi neizpeljiv, je napravil leta 1658. neki kapucin O. Jakob iz Italije. Leta 1667. je Volbenk Markowitsch sestavil poseben spis o izsuševanju barja okoli Ljubljane, v katerem navaja, da hoče Peter pl. Watzenberg barje na svoje stroške izsušiti, a si za to izgovori tlako tistih podložnikov, ki se bodo naselili na izsušenem barju. Sličen predlog je leta 1634. stavil tudi Ivan Jakob baron Juritsch. Vsi ti predlogi in načrti pa so ostali brezuspešni; povodnji pa so bile vedno večje in pogostejše. V takih razmerah se kmetijstvo nikakor ni moglo povzdigniti; s poljedelstvom so se pečali barjani le ob pobočjih hribov, ki obdajajo barje, ter po hribcih, ki molé iz njega; z živinorejo pa je bilo še mnogo slabše, ker je močvirje dajalo le slabo krmo.

Prvi resni korak za izsuševanje barja je napravil tobačni upravitelj Zorn pl. Mildenheim,²⁾ ki je l. 1762.

vložil prošnjo na cesarico Marijo Terezijo, naj se mu brezplačno prepusti 215 oralov barskega sveta, ležečega na spodnji strani tržaške ceste, da ga na lastne stroške izsuši in obdela. Ko je njegov načrt pregledal in odobril nalašč zato z Dunaja poslani inženir Maksimilijan Fremant, je dobil sicer dovoljenje za izsušenje imenovanega sveta, a komenda nemškega viteškega reda mu je delala sitnosti, ker je imela že od nekdanj pravico po barju nastavljanje mreže divjim racam, to ugodnost pa izgubi po izsušenju barja, ker potem race sploh ne bodo več prihajale. Kljub vsem zaprekam pa je pričel Zorn že l. 1762. z delom. Pravijo, da je imel leto in dan nad 300 delavcev najetih,¹⁾ vendar je bilo vse delo končano šele l. 1781. Izsušenega je bilo 700.000 štirj. sežnjev in Zorn je dobil za svoje velikansko in uspešno podjetje poleg častne pohvale tudi zlato zaslužno kolajno. Jarek, ki je bil takrat izkopan, se še dandanes po njem imenuje Cornovec. Leta 1772. pa je začel tudi pater Gruber z izkopavanjem kanala za ljubljanskim gradom. Pri tem delu pa je nalletel na mnoge izredne ovire, na katere se prej niti mislilo ni, in zato je v teku pet h let precej prekoračil prvotni proračun. To pa nikakor ni bilo všeč kranjskim stanovom, ki so bili plačniki; vsled tega se je l. 1777. odvzelo nadaljno vodstvo patru Gruberju ter izročilo podpolkovniku Struppiju. Ta pa je velikansko delo končal v popolno zadovoljnost vseh in dné 25. novembra l. 1780. je bil kanal na najslovesnejši način otvorjen. Skupni stroški so znašali 219.809 gld. 18 kr.

Sedaj, ko sta bila izkopana Gruberjev kanal in Cornovec, so začele vode vidno upadati in višje ležeči kraji so se lahko začeli obdelovati. Delo izsuševanja pa s tem še nikakor ni bilo končano; delali so se še razni načrti in proračuni, kopali so se kanali in jarki na vse strani. Predvsem je bilo treba podaljšati Cornovec še preko brezoviškega sveta, ker Zorn je izdelal le vzhodni del, ki pa za Brezovico ni imel prave vrednosti. Podaljšanje Cornovca se je vršilo okoli l. 1830. Tega leta so izkopali tudi loški (oziroma bevški) kanal (3510 m), ki se odcepi od Cornovca tam, kjer se ta križa z okrajno cesto z Loga v Bevke. V istem času so izkopali tudi lukovski (2920 m), dragomerski (1760 m) in Kušljanov kanal (4710 m) ter še več drugih manjših.²⁾

Prej skozi leto in dan z močo napojena barska tla so postajala boljbolj trdna in barjani so dobili od leta do leta več rodovitne zemlje. Dokler se pa ni pričelo z izsuševanjem barja, je bila barska kotlina skoro

¹⁾ Jahresheft, 1858, str. 66.

²⁾ Najbrže bo to Francišek Zorn pl. Mildenheimb, ki je od leta 1753. do leta 1782. večkrat vpisan v farnih maticah stolne cerkve v Ljubljani. (Gl. L. Schiwiz von Schiwizhoffen, Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain.)

¹⁾ A. Lesjak, Zgodovina dobrovske fare, str. 6.

²⁾ Natančen izkaz se nahaja v knjižnici deželne muzeja v Ljubljani. (Dr. E. Kramer, Das Laibacher Moor, str. 139.)

docela nepristopna, porastena do 1 m na debelo s šotnimi mahovi. Samo lovci so se upali na barje, a treba jim je bilo velike previdnosti in spretnosti. Časih se je noga pogreznila in možje so morali drug drug zveza vleči iz grezi in blata. Pri vsakem koraku se je površje treslo. Pri Notranjih Goricah se je še celo hiša pogreznila v močvirje.¹⁾ Posebno nevarna pa so bila okna ali vretja. Tako so nazivali vodoshrambe, ki so bile časih odprte, časih pa goljufivo pokrite s tanko skorjo mahov in šašov. Gorje samotnemu človeku, ki je zašel tja! Še potem, ko je izsušenje že dokaj napredovalo, so delavci na polju čestokrat zadeli na pokrita okna. Potisnili so žrd skozi debelo skorjo, a malokdaj so prišli do dna. Znana vretja so bila tudi pod Plešivico pri Kušljanovem gradu in pri Kostanjevici. Oskrbnik Gurnig je nekatera teh preiskal in našel, da so le par čevljev globokejša, kakor je debelina rupne plasti.²⁾

Z napredovanjem osušenja se je barsko lice naglo izpreminjalo. Veliki potoki, ki so bili svoje dni celo plovni, so izgubili vodo; jarki, po katerih so nekdanji ladjami vozili seno in blago domov, so se posušili. Travniki za travnikom je nastajal in l. 1829. so prvič sejali na barju žito. Dasi je začel barski svet postajati rodovit, vendar v začetku 19. stoletja še ni imel nikake cene. Oral zemlje, ki se danes plačuje po 200 do 300 in še več kron, je bil l. 1829. vreden komaj 10 kron.³⁾ Ded tukajšnjega posestnika je prodal precejšen kos sveta za 80 gld.; sedanji posestnik pa je za ravnoisti svet dal 1200 gld.

Z v o d a m i je brezoviška župnija precej dobro oskrbljena; ob deževju je vode še preveč. Izvzemši *Ljubljano* župnija nima velikih voda, in še ta se je dotika le na južni strani mejo delajoč. Ljubljana, pri Rimljanih „Nauportus“ imenovana, je bila že v najstarejših časih zelo imenitna vodna cesta. Že v grški mitologiji beremo, da se je junak Jazon vozil po Ljubljani, ko je bežal z zlatim runom in nevesto Medejo pred razsrjenim Aëtom. Do rimskih časov se je Ljubljana leno zvižala po najglobokejšem delu močvirskem z neštevilnimi ovinki med Vrhniko in Ljubljano. Njen tok so najbrž Rimljani prvokrat uravnali, zakaj vse kaže, da sedanji tok Ljubljane po močvirju ni naravna vodna žila, ampak s človeško pridnostjo narujen prekop.⁴⁾ Rimljanom je bila velike važnosti za kupčijo. Brezštevilno čolnov, manjših in večjih, je prevažalo blago od Vrhlike do Ljubljane in do Save, pa

zopet nazaj. Pa prišla je divja doba preseljevanja narodov, ki je storila konec rimski mogočnosti in ž njo je pojenjalo na Ljubljani veselo življenje rimskih časov. Pa tudi lepe rimske ceste so preseljevajoča se ljudstva opustošila; za vožnjo niso bile več. Zato je mirno tekoča Ljubljana kmalu zopet postala imenitna vodna cesta za vse blago, ki je prihajalo iz Italije ali je bilo namenjeno tjakaj.¹⁾ Tudi pošta od Ljubljane do Vrhlike se je vozila največ le po Ljubljani.²⁾ Nemogoče pa bi bilo naštet vse one odlične osebe, ki so se v preteklih stoletjih vozile po Ljubljani mimo Brezovice. Omeniti hočem tu cesarja Leopolda I. in cesarja Karla VI. Prvi se je peljal po Ljubljani dne 15. septembra 1660. leta, drugi pa dne 30. avgusta 1728. l.³⁾ Po Ljubljani sta se vozila tudi Marija Magdalena, nevesta Kozme, velikega vojvode etrurijskega, in nadvojvoda Maksimilijan Ernest avstrijski, njen brat, dne 27. septembra 1608. l. potujoč na Laško k poroki.⁴⁾ Dandanes pa Ljubljana kot plovna reka nima več tiste veljave; nadomeščajo jo dobra državna cesta ter južna in vrhniška železnica. Le Podpečani in nekateri drugi še vozijo to in ono po njej v Ljubljano.

Preden so izkopali Gruberjev kanal, je imela Ljubljana še počasnejši tok in je ob deževju močno prestopala bregove; tudi sedaj še večkrat preplavi goriški svet ter napravi mnogo škode. Valvasor pa pripoveduje, da če Ljubljana v Ljubljani le za 8 do 10 ped naraste, že nastane na barju med Ljubljano in Vrhniko veliko jezero, ki se razteza pač dve ali še več milj na dolgo in široko, tako, da ni videti drugega kakor le nekaj dreves, ki mole iz njega. Ob taki priliki brodarji zunaj reke kar preko travnikov in barja navzgor in navzdol, naravnost in po najkrajši poti.⁵⁾ Tudi še l. 1791. so ob povodnjih čolnarji vozili po najkrajši poti kar naravnost čez barje, ne menec se za to, kod teče Ljubljana.⁶⁾ Zato se ne smemo čuditi, ako beremo v farni kroniki, da so se v 18. stoletju Vnanjčanje, Notranjčanje in Plešivčanje vozili v čolnih k sv. maši na Brezovico. Seveda vselej tudi to ni bilo mogoče, ker je bila včasih voda preplitva.⁷⁾

Tam, kjer prestopa Ljubljana okrajno cesto, ki vodi z Brezovice na Podpeč, napravljen je bil l. 1867. most. Prej na tem kraju ni bilo mostu, ampak so ljudi in blago prevažali z ladjo (s „prukami“).

¹⁾ Mittheil. d. Musealver., 1892. str. 73.

²⁾ Jahresheft, 1858, str. 106.

³⁾ H. Costa, Reiseerinnerungen aus Krain, str. 11.

⁴⁾ Zabavna knjižnica, IX., str. 97.

¹⁾ L. c. str. 98.

²⁾ Valvasor, II., str. 259.

³⁾ Dimitz, IV., str. 16. in 150.

⁴⁾ Thomas Chrön, I., dnevnik.

⁵⁾ Valvasor, II., str. 155.

⁶⁾ Zabavna knjižnica, IX., str. 117.

⁷⁾ Farna kronika, str. 6.

Potoke ima brezoviška župnija le tri in še ti so jako majhni. Pod vrhom brezoviškega hriba izvira *Radna*, ki jo pa tukajšnje ljudstvo imenuje tudi le *Potok*. Radna teče proti jugu skozi vzhodni del brezoviške vasi do Cornovega kanala in onostran kanala zopet dalje do Ljubljane. Na Brezovici goni dva mlina, a še pred nedavnim časom so bili ob tem potoku trije mlini. Dolga je 5290 m.

Drugi potok je 5620 m dolga *Drobentinka*. Izvira na Drobentinovem posestvu, zahodno od župne cerkve, teče kakor Radna proti jugu preko državne ceste do Cornovca in od tam zopet dalje proti Ljubljani.

Tretji potok je pa na Logu, imenovan *Kamen-potok*. Izvira v Grogarjevem hribu ter teče kakor prejšnja dva proti jugu v Ljubljano.

Prav mnogo pa ima brezoviška župnija studencev, toda večina jih je ob vznožju hribovja, ki se razprostira na severu župnije. Vsled tega imajo največ studencev vasi Brezovica, Podlukovec, Dragomer in Log; Vnanje in Notranje Gorice ter Plešivica jih imajo le prav malo. Ker je brezoviško hribovje bistveno tako sestavljeno kakor so gorenjska gorovja, zato imajo tudi ti studenci prav dobro pitno vodo; le barska kotlina in njena moča nekoliko neugodno vplivata na nje.²⁾

Imena so dobili studenci večinoma od posestnikov kjer izvirajo, n. pr. *Peterčev*, *Klajbčev*, *Jurežev*, *Lukčev*, *Dolarjev*, *Rejnarjev*, *Krošljev*, *Plenavčev*, *Brinovčarjev*, *Jernejev*, *Šuštarjev* studenec i. t. d. Nekaj jih je pa tudi, ki imajo prav lastna imena. Taki so: *Mavrica*, *Ciglej*, *Žleb*, *Čamernik*, *V skali*, *V bajerju*, *Snešak*, *Kurnik*, v *Zanogi* s posebno izvrstno vodo, *Snovik*, *Pod bečom*, *Pod koritom* in *Žlebič*. Ta slednji izvira v Kostanjevici. Okusa sicer nima prav dobrega, ker nekoliko zagreni in ima nek duh po koreninah, vendar pa mu ljudstvo pripisuje izredno zdravilno moč. Posebno sosedje Bevcanje ga zelo cenijo. Ako koga kake slabosti obidejo, brž pošljejo po vode v Žlebič. Več studencev pa tudi nima drugega imena kakor Studenec ali pa Graben.

Stari ljudje pripovedujejo, da je bila nekdanj tudi med Hribcem in Medvedico tekoča voda, ob kateri je celo stal mlin; toda o vsem tem ni dandanes nikakega sledu več.

Ribnik je v župniji le eden, na Brezovici pri Kopaču. Več pa jih je bilo nekdanj pri Kušljanovem gradu; nekateri ljudje jih še sedaj pomnijo in pripovedujejo, kako velike ribe so imeli grajski v njih. Sedaj se le še pozna, kje so bili, a vode ni v nobenem več.

²⁾ Letopis Slov. Matice, 1887, str. 254.

Skozi brezoviško župnijo je izpeljana *državna tržaška cesta*, ki stopa v župnijo pri 6,5 km ter jo zapušča pri 14 km. To za Kranjsko najmenitnejšo veliko cesto so začeli graditi l. 1720.;¹⁾ a popolnoma dodelali so jo šele Francozje v začetku 19. stoletja. Preden so pa zgradili to sedanjo cesto, je bila tu druga cesta, ki je vodila prav ob brezoviškem hribovju. Mimo Brezovice je šla tod kakor sedanja, v Dragomeru pri Rusu pa je zavila pod Grič, kjer je sedanja občinska cesta, potem je šla pod Strmcem v Mole, iz Mol na Rosovše in nato za vasjo proti Drenovemu griču in dalje proti Vrhniki. Toda ta cesta je bila jako slaba. Prevažanje po njej je bilo skoro nemogoče in se sploh s težkimi vozovi niti vozilo ni po njej. Blago in potniki so se vozili le po Ljubljani. Pa dasi je nakladanje in razkladanje mnogo stalo, je bilo vendar še ceneje, kakor vožnja po slabi, izvoženi cesti.²⁾ Še l. 1730. je bila jako slaba. V Ljubljani si je dal poštar sicer vožnjo po pošti plačati, a namesto v poštni voz so morali potniki sedati v ladjo, ki jih je po Ljubljani odvedla na Vrhniko. Tudi blago se je vozilo po Ljubljani, vozniki pa so šli po slabi cesti s praznimi vozovi na Vrhniko.³⁾

Boljšo cesto, kakor je bila ta, so pa imeli v teh krajih stari Rimljani, ki so jo šele pred nekaj leti zasledili. Sledove te ceste je našel vrhniški župan Gabriel Jelovšek, in da so oni sledovi res rimski, prepričali so se dne 10. julija 1894. l. gg. A. Koblar, J. Pečnik in S. Rutar. Z Vrhnike je šla ta rimska cesta najpoprej tudi, kakor sedanja. Pred Zogarjevo hišo, pri 14,8 km od Ljubljane, pa se obrne rimska cesta kar naravnost proti Logu, dočim se sedanja državna cesta bolj drži podnožja sosednjih gričev. Pri brzojavnem drogu 273 se sledi rimska cesta že 40 m južno od sedanje. Ko so l. 1893 blizu tam postavljali kozolec, prišla sta dva vogelna stebra na trd temelj, torej na staro cesto, za dva druga pa so morali kole zabijati v mehko dno. Tam je rimska cesta široka dobrih 10 m. Na il je nasut 25 cm visoko „brusnik“, t. j. gramoz iz bližnjih gričev, potem 1,20 m visoko savski prod in nad njim se pozna cestno blato. Kaže se, da tedaj še niso tolkli kamenja za posipanje cest. Posestnik onega zemljišča pripoveduje, da koplje že nad 15 let pesek na istem mestu za posipanje poljskih potov. (Dalje priti.)

¹⁾ Zabavna knjižnica, IX. str. 109.

²⁾ Letopis Slov. Matice 1882/3, str. 403.

³⁾ L. c. str. 405.

Vsebinska.

Zgodovina horjulske fare. (Konec.)

Zgodovina brezoviške župnije.